Список використаних джерел

1. Костюк Д. А. Зовнішня політика та таємна дипломатія Отто фон Бісмарка після утворення Німецької імперії // Політичні науки. Вип. 115. 2016. С. 451–455.
2. Лапин А. А. Бисмарк и дипломатическая служба в Германии // Вестник ММА. № 13. 2016. С. 187–193.
3. Папенко Н., Папенко Є. Отто фон Бісмарк та створення єдиної Німецької імперії // Етнічна історія народів Європи. 2018. Вип. 58. С. 109–117.
4. Ротштейн Ф. А. З історії Пруссько-Німецької імперії. М., 1948. 242 с.
5. Троян С. С., Горечан Т. В Отто фон Бісмарк: соціально-психологічний портрет на фоні німецької історії XIX століття. Ч., 1994. 48 с.

Максим Караджієв

ІСТОРИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сформована у процесі історичного розвитку, громадянсько-політична ідентичність – вагома запорука територіальної цілісності, державного суверенітету. Вона є формою виявлення специфічної єдності соціальної спільності. Громадянсько-політична ідентичність – вагомий чинник соціальної стабільності і, водночас, динамічного поступу суспільства. Громадянсько-політична ідентичність мотивує своїх представників обмежувати власні приватні інтереси задля досягнення загальносуспільної згоди, діяти на благо держави і суспільства.

Аналіз соціально-філософського, соціологічного, політологічного дискурсу засвідчує швидке зростання уваги до досліджень соціального механізму формування української громадянсько-політичної ідентичності, аналізові різних аспектів цього складного і драматичного процесу. Одним із важливих напрямків наукового пошуку є історія формування та розвитку громадянсько-політичної ідентичності в Україні.

Окремі аспекти цієї наукової проблеми висвітлені у дослідженнях О. Антонюка, В. Євтуха, О. Картунова, І. Кресіна, В. Лісового, І. Кураса, О. Майбороди, І. Оніщенко, А. Пономарьова, В. Ребкало, С. Римаренко, Ю. Римаренко, Ю. Саєнко, В. Фадєєва, М. Шульги, Л. Шкляра та ін.

Формування громадянсько-політичної ідентичності – це складний і багатогранний соціальний процес, у структурі якого вирізняється певна множина етапів, що вирізняються у історичному ракурсі на підґрунті конкретних характеристик ідентичності. На території сучасної України здавна жили різні етнічні спільності, однак формування української національно-культурної ідентичності відбувалося на підґрунті

давньослов'янських племен. На переконання М. Козловця, формування української ідентичності починається в часи Київської Русі, але тут важливо розуміти, що ця ідентичність ще не є національною [2, с. 376].

Вона була пов'язана з етнічними, регіональними і конфесійними ознаками. Прийняття християнства на Русі стало важливим кроком для формування релігійної ідентичності, адже в розрізнених, не тільки слов'янських племен держави, з'явилося те, що могло їх об'єднати – єдина віра, релігія. XIII–XV ст. стали часом, коли українські землі втратили свою державність та, по суті, переходили «з рук в руки», від Золотої Орди до Великого Литовського князівства, потім – Польського королівства.

В сучасній історіографії ці події не мають єдиної оцінки. Проте, не зважаючи на неоднозначність такої ситуації, важливо розуміти: не тільки держава залежить від єдності та ідентичності народу, а й ця єдність та ідентичність потребує формування власної держави. Саме держава є тим інструментом, який дозволяє ефективно захищати певну національну культуру, інтереси та формувати на цьому підґрунті, уже не національну, а громадянсько-політичну цілісність. А тому, відсутність власного державного утворення зіграли важливу роль у сповільненні поступу українців на поприщі утворення громадянсько-політичної ідентичності.

XVI – початок XVII ст. були складними та суперечливими у значенні процесу формування громадянсько-політичної ідентичності. Відбувається посилення полонізації та наступ католицизму на православ'я, який пізніше вилився у Берестейську унію, що мала намір примирити та об'єднати в Речі Посполитій ці дві течії християнства.

Проте, в той же час, така політика викликає обурення серед православного населення, яке розпочинає активну боротьбу за релігійну ідентичність, відстоює власну релігійну культуру. В цей час також формується козацтво, яке протягом подальшої історії стане істотним фактором утворення української ідентичності [3].

Революція 1648 року на території України заклала підґрунтя для формування держави унікального соціального типу – Гетьманщини. Хоча це державне утворення і було знищене спільним наступом московського царства, польського королівства та султанської Туреччини, ним усе ж були закладені підвалини, на підґрунті яких у подальшому з'явилась можливість для формування громадянсько-політичної ідентичності. У цей час українська національно-культурна ідентичність розвивається у формі релігійних вірувань та культури.

Особливістю українського народу завжди було те, що він знаходиться між кількома політичними центрами [2, с. 377]. У XVII–XVIII ст. це були Річ Посполита, Московія та Туреччина. Власні амбіції та вплив сусідніх держав, які були зацікавлені у нівелюванні зусиль українців створити власну потужну державу, звели нанівець спроби козацької верхівки завершити процес, розпочатий Богданом Хмельницьким. Після

його смерті гетьмани і старшина повели запеклу внутрішню боротьбу за його «спадок». Одні із них залучали на допомогу собі Московію, інші Польщу, ще інші Туреччину. Уособиця врешті спричинила Руїну, загибель козацької держави, територія якої була поділена Польщею, Московією і Туреччиною [2, с. 377].

У XIX ст. землі України знаходилися у складі двох імперій – Російської та Австрійської. Політика зросійщення, яку протягом усього часу окупації України активно здійснювали російські правителі, стала причиною формування малороської ідентичності [2, с. 379].

Її суть полягала у тому, що українці вважалися не окремим, самостійним і самодостатнім народом, а частиною московського. Малороси ставали, таким собі, «молодшим братом» росіян. Сама поява слова «Україна» почала пов'язуватись із знаходженням земель стосовно російського центру, адже Україна стала окраїною російської держави.

Тут важливо підкреслити особливу підступність політики московських правителів: вони не заперечувала повністю особливостей української культури, а тому людям, зберігаючи частково свою самобутність, було «легше» стати малоросами, зросійщитися.

У західному регіоні України проблема становлення громадянсько-політичної ідентичності була пов'язана з політикою полонізації і мадяризації. Але найбільшого удару формуванню ідентичності завдав поділ території України, який спричинив глибокі світоглядні протиріччя, розмежував за цим критерієм українство, що відчувається і сьогодні.

Втім, все ж таки політика асиміляції не змогла повністю зупинити процес формування української громадянсько-політичної ідентичності, тому XIX ст. цілком слушно називають добою національного, культурного та політичного відродження [3].

Визвольні змагання 1917–1921 рр. стали часом підйому української свідомості та шансом на відновлення власної державності. І УНР, і ЗУНР проіснували недовго, причини їх руйнації були різними, певним чином це пов'язано із відмінністю ідентичностей [2, с. 387].

Політичні еліти ЗУНР були добре організовані, згуртовані та розуміли, якої цілі прагнуть досягнути, проте сама ЗУНР була занадто слабкою в економічному та військовому аспекті. УНР мала кращий економічний і військовий потенціал, проте малороська ідеологія призвела до того, що далеко не всі політичні партії Наддніпрянщини бажали незалежності. Частина політичних діячів вбачала можливість мирного існування українців та росіян в одній державі, де Україна була б автономією. Самі партії, вели міжусобну боротьбу, ворогували, ставили понад усе власне «бачення» майбутньої держави.

Радянська доба є дуже тяжкою, але все ж неоднозначною сторінкою в історії України. Це стосується також процесу становлення української громадянсько-політичної ідентичності.

У часи існування СРСР в одній державі було об'єднано значну частину українських етнічних земель, зник чинник полонізації. «Політика українізації», яка короткий період впроваджувалася московським центром, врешті-решт завершилася для прогресивної частини української інтелігенції репресіями, призвела до нового зросійщення, створення великої кількості російських шкіл, скорочення видання українських книг, газет та журналів.

Друга світова війна, боротьба ОУН-УПА за створення суверенної української держави зробили для московських поневолювачів України першочерговим завданням світоглядне одурманення українців. ОУН-УПА в інтерпретації радянської пропаганда перетворювалась у німецьких колаборантів, ворогів [2, с. 379].

З другої половини XX ст. радянська влада, синхронно декларує право усіх народів на самовизначення, та активно здійснює імперську політику зросійщення національних республік. Українці та білоруси знову проголошувались «відірваними» частинами російського народу. Ще одним аспектом більшовицької політики стало формування радянської ідентичності, по суті завуальованим зросійщенням [2, с. 392].

Перепис населення 1989 року показав, що в УРСР 72 % (37,4 млн) населення є українцями, а 22 % (11,3 млн) – росіянами. [1, с. 126]. А дослідження 1990 року показало, 70–80 % росіян, які проживали в неросійських республіках, вважали себе, «громадянами СРСР» [1, с. 127].

Отже, процес формування української громадянсько-політичної ідентичності відбувався в складних умовах тривалої відсутності української державності, коли українські землі входили до складу Речі Посполитої, потім Російської та Австрійської імперій, а пізніше – СРСР. Цим він був споповільненим, але не зупиненим. Боротьба українців за наповнення реальним змістом державного суверенітету України стала однією із вагомих причин краху «імперії зла», як цілком справедливо більшість політичних аналітиків, соціологів тощо називали СРСР. У спадок Україна отримала значну частину населення (етнічні українці були винищені Голодомором, організованим комуністичним московським режимом) яке було носієм «радянської», «малоросійської» тощо ідентичності. Тому дослідження проблеми формування української громадянсько-політичної ідентичності, розробка технологій прискорення цього процесу стає однією із найактуальніших проблем для українських суспільних наук. Особливої ваги це завдання набуває у час війни проти московських окупантів.

Список використаних джерел

1. Беліцер Н. Українська, російська і «радянська» ідентичності в сучасній Україні. *Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство*. Л., 2003. С. 124–132.

2. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009. С. 558.
3. Тиский М. Г. Етапи становлення української національної ідентичності. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/153583847.pdf (дата звернення: 20.03.2021).

Христина Катеринюк

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Розвиток логічного мислення молодших школярів є важливою і невід'ємною складовою, яка формується у процесі навчання. Вчителю необхідно навчити кожну дитину самостійно мислити, а не просто подавати знання у готовому вигляді. Тобто, перед педагогом початкової школи постає завдання організувати навчальний процес таким чином, щоб учні могли самостійно оперувати елементами логічних дій (порівняння, класифікація, узагальнення тощо). Не менш важливим є – навчити дітей вчитися, розвивати творчі здібності, пізнавальні процеси, які безпосередньо залежать від сформованості логічного мислення.

Поняття «логічне мислення» Ю. О. Музика визначає як такий вид мислення, що може сформуватися у процесі навчально-пізнавальної діяльності, яка спеціально організована вчителем і зумовлює вміння людини виділяти головне, робити висновки, класифікувати і аналізувати все, що її оточує [3, с. 27–28].

Варто зауважити, що логічне мислення дітей молодшого шкільного віку відрізняється від мислення дорослого. Наприклад, дітям від 7 до 10 років легко даються логічні судження, маніпуляції думками, узагальнення та висновки. Мисленню молодших школярів властиве однолінійне зіставлення, тобто це означає, що дітям легше визначити тільки відмінності або тільки подібності предметів чи явищ. Вивчення дитячого мислення і його становлення, зокрема, переходу від практичного до логічного мислення, були зроблені В. О. Бутрімом. [1, с. 1–11].

Мислення у молодших школярів піддається значним змінам. Для першокласників основним видом мислення є наочно-образне. Специфіка цього виду мислення полягає в наступному: рішення будь-якої задачі здійснюється за допомогою внутрішніх дій з уявленням. Формуються елементи понятійного мислення і такі розумові операції, як синтез, аналіз, порівняння, класифікація, групування, абстрагування, необхідні для належної переробки теоретичного змісту. Чуттєвий і дієвий аналіз переважає. Це означає, що учні досить легко вирішують навчальні завдання, в яких можна застосовувати практичні дії з предметами або